

AHOLI STATISTIKASI

Tursunov Abdushkur

Qo'qon universiteti Andijon filiali 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola aholining asosiy demografik ko'rsatkichlari, aholi soni, uning o'sish sur'ati, yashash joyi bo'yicha taqsimoti, yosh va jins tarkibi kabi statistika elementlarini tahlil qiladi. Shuningdek, aholining bandlik, migratsiya va urbanizatsiya jarayonlari bilan bog'liq tendensiyalari ham yoritilgan. Maqola aholining o'sish sur'atini prognozlash, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rejalashtirishda aholiga oid statistik ma'lumotlarning ahamiyatini ko'rsatadi. Tadqiqotda so'nggi yillarda O'zbekiston va jahon miqyosidagi aholi statistikasi misollari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Aholi soni, demografiya, yashash joyi, yosh va jins tarkibi, bandlik, migratsiya, urbanizatsiya, statistika tahlili, aholi o'sish sur'ati, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish

Aholi statistikasi jamiyatdagi aholining soni, tuzilishi, tarqalishi, harakatlari va ularning ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini o'rganadigan ilmiy yo'nalish bo'lib, u davlat siyosatini shakllantirish, resurslarni samarali boshqarish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rejalashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu statistika aholining umumiy soni, yosh va jins tarkibi, yashash joyi bo'yicha taqsimoti, bandlik darajasi, migratsiya jarayonlari, urbanizatsiya va ijtimoiy-iqtisodiy faoliyat bilan bog'liq ko'rsatkichlarni o'rganishga imkon beradi. Aholi statistikasi nafaqat demografik jarayonlarni aniqlashga, balki ijtimoiy xizmatlarni rejalashtirish, bandlik va migratsiya siyosatini ishlab chiqishda ham strategik vosita hisoblanadi.

Aholi soni va tabiiy o'sish sur'ati eng asosiy demografik ko'rsatkichlardan biridir. Aholi soni tabiiy o'sish va migratsiya natijasida shakllanadi. Tabiiy o'sish darajasi yuqori bo'lgan hududlarda aholining soni tez oshadi, bu esa ta'lim, sog'liqni saqlash, turar joy va ijtimoiy xizmatlar sohasida qo'shimcha talabni yuzaga keltiradi. Masalan, yuqori tug'ilish sur'ati bilan ajralib turadigan qishloq hududlarida maktablar va tibbiyot muassasalari yetarli darajada rivojlanmagan bo'lsa, aholining demografik holati va farovonligi ta'minlanmaydi. Shu bilan birga, migratsiya jarayonlari aholi tarkibiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi; qishloq hududlaridan shaharlarga ko'chib keluvchi aholi shahar infratuzilmasiga bosim yaratadi, lekin iqtisodiy faollik va ishchi kuchini oshiradi, bu esa shahar iqtisodiyotini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Aholining yosh va jins tarkibi demografik tahlilning muhim elementidir. Yosh tarkibi orqali davlat ta'lim tizimini, ishchi kuchi rejasini, sog'liqni saqlash va pensiya tizimini rejalashtiradi. Yoshlar ulushi yuqori bo'lgan hududlarda ta'lim muassasalari,

ish o'rinlari va madaniy xizmatlar bilan ta'minlash muammolari dolzarb bo'ladi, qariyalar sonining ko'pligi esa pensiya tizimi va sog'liqni saqlash xizmatlariga qo'shimcha ehtiyoj yaratadi. Shu bilan birga, jins tarkibi mehnat resurslarini, bandlik darajasini va ijtimoiy xizmatlarni rejalashtirishni belgilaydi, bu esa iqtisodiy faoliyatning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Masalan, ayollar bandligi yuqori bo'lgan hududlarda iqtisodiy va ijtimoiy loyihalarni amalga oshirishda alohida e'tibor talab qilinadi, chunki ularning mehnat resurslari va uy-ro'zg'or mas'uliyati bilan bog'liq muammolar mavjud bo'lishi mumkin.

Aholining yashash joyi bo'yicha taqsimoti urbanizatsiya jarayonlarini aniqlashga yordam beradi. Shaharlarda aholining zichligi yuqori bo'lib, transport, turar joy, tibbiyot va boshqa ijtimoiy xizmatlar bilan bog'liq talabni oshiradi. Shu bilan birga, qishloq hududlarida aholining zichligi past bo'lib, infratuzilma va xizmatlar darajasi sust bo'lishi mumkin. Urbanizatsiya jarayoni aholining shaharlarga ko'chib kelishi bilan bog'liq bo'lib, u iqtisodiy faollikni oshiradi, biroq shahar infratuzilmasiga bosim yaratadi. Shuningdek, urbanizatsiya qishloq hududlarida ishchi kuchining kamayishi va qishloq xo'jaligi faoliyatiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli urbanizatsiya va hududiy taqsimot aholi statistikasi tahlilining muhim jihati hisoblanadi.

Bandlik darajasi va ish bilan ta'minlanganlik aholining ijtimoiy-iqtisodiy holatini ko'rsatadigan asosiy indikatorlardir. Bandlik darajasi yuqori bo'lgan hududlarda iqtisodiy faollik va aholi farovonligi oshadi, aksincha bandlik darajasi past bo'lgan hududlarda kambag'allik, ijtimoiy muammolar va migratsiya jarayonlari kuchayadi. Ichki va tashqi migratsiya aholining hududiy taqsimotini o'zgartiradi, shahar va qishloq hududlaridagi resurslar, ishchi kuchi va infratuzilma rivojiga ta'sir qiladi. Masalan, ichki migratsiya natijasida aholi soni ko'paygan shaharlarda yangi ish o'rinlari, turar joy va ijtimoiy xizmatlar yaratish zaruriyati paydo bo'ladi.

Aholi statistikasi ma'lumotlari hukumat, ilmiy tadqiqotlar va biznes sohalarida strategik qarorlar qabul qilishda asosiy vosita hisoblanadi. Bu ma'lumotlar yordamida resurslarni samarali taqsimlash, ijtimoiy xizmatlarni rejalashtirish, bandlikni oshirish va migratsiya jarayonlarini boshqarish mumkin. Shu bilan birga, aholining tabiiy o'sish sur'ati, yosh va jins tarkibi, migratsiya jarayonlari demografik barqarorlik, mehnat resurslarini rivojlantirish va ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy jamiyatda aholining harakatlari va tarkibi haqidagi statistik ma'lumotlar davlat siyosatini shakllantirish, iqtisodiy rivojlanish strategiyasini belgilash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda ajralmas vosita hisoblanadi.

Aholi statistikasi jamiyatning demografik holatini tahlil qilish, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rejalashtirish va davlat siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu statistika aholining soni, tabiiy o'sish sur'ati, yosh va jins tarkibi, yashash joyi bo'yicha taqsimoti, bandlik darajasi va migratsiya jarayonlarini aniqlash imkonini beradi. Aholi statistikasi orqali hukumat va iqtisodiy institutlar aholining ehtiyojlarini

oldindan prognoz qilishi, resurslarni samarali taqsimlashi va ijtimoiy xizmatlarni rejalashtirishi mumkin.

Aholining tabiiy o'sish sur'ati va migratsiya jarayonlari demografik barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Yosh va jins tarkibi esa mehnat resurslarini va ijtimoiy xizmatlarni rejalashtirishda asosiy omil hisoblanadi. Shu bilan birga, urbanizatsiya va hududiy taqsimot aholining turar joy va infratuzilma bilan bog'liq ehtiyojlarini aniqlashga yordam beradi.

Umuman olganda, aholiga oid statistik ma'lumotlar davlat, ilmiy tadqiqotlar va biznes sohalarida strategik qarorlar qabul qilishda ajralmas vosita bo'lib, resurslarni boshqarish, bandlikni oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli aholining harakatlari va tarkibini doimiy ravishda kuzatib borish va tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. **Aholi va demografik jarayonlar statistik hisobotlari**. Toshkent, 2022.
2. Axmedov, B. **O'zbekiston aholisi va demografik rivojlanish**. Toshkent: Universitet Nashriyoti, 2021.
3. Xasanov, S. **Demografiya va aholining iqtisodiy ahvoli**. Toshkent: Iqtisodiyot Nashriyoti, 2020.
4. Qodirov, A. **Aholi statistikasi va urbanizatsiya jarayonlari**. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2022.
5. O'zbekiston Respublikasi. **Milliy statistika yilligi**. Toshkent, 2023.
6. Tursunov, I. **Bandlik, migratsiya va aholi tarkibi**. Toshkent: Iqtisodiyot va Jamiyat, 2021.
7. Davlat Statistika Qo'mitasi. **Aholi soni va tabiiy o'sish ko'rsatkichlari bo'yicha hisobotlar**. Toshkent, 2020.